

УДК 658.6

DOI: <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2019-6-27>**Коптєва Г.М.***кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту та оподаткування
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»***Koptieva Hanna***PhD (Economics), Associate professor
Department of management and taxation
National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»*

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ

CURRENT STATE AND TRENDS OF RETAIL ENTERPRISES

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто сучасний стан, умови функціонування і розвиток торговельної галузі в Україні, а також чинники, які впливають на розвиток підприємств роздрібною торгівлі. На основі проведеного аналізу динаміки та структури підприємств роздрібною торгівлі України з'ясовано, що за останнє десятиріччя суттєво скоротилася кількість підприємств роздрібною торгівлі, на внутрішньому ринку працюють переважно малі підприємства. На основі аналізу статистичних даних Державної служби статистики України проаналізовано основні показники, які свідчать про розвиток галузі торгівлі. Проаналізовано динаміку та структуру роздрібного товарообороту і фінансових результатів підприємств роздрібною торгівлі України. Досліджено основні проблеми, які стримують розвиток ринку роздрібною торгівлі, та визначено тенденції розвитку підприємств роздрібною торгівлі.

Ключові слова: торгівля, торговельне підприємство, торговельна галузь, товарооборот, фінансовий результат.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены современное состояние, условия функционирования и развитие торговой отрасли в Украине, а также факторы, которые влияют на развитие предприятий розничной торговли. На основе проведенного анализа динамики и структуры предприятий розничной торговли Украины выявлено, что за последнее десятилетие существенно сократилось количество предприятий розничной торговли, в основном на внутреннем рынке работают малые предприятия. На основе анализа статистических данных Государственной службы статистики Украины проанализированы основные показатели, свидетельствующие о развитии отрасли торговли. Проанализированы динамика и структура розничного товарооборота и финансовых результатов предприятий розничной торговли Украины. Исследованы основные проблемы, которые сдерживают развитие рынка розничной торговли, и определены тенденции развития предприятий розничной торговли.

Ключевые слова: торговля, торговое предприятие, торговая отрасль, товарооборот, финансовый результат.

ANNOTATION

The conditions of functioning and development of retail industry require a deep analysis to identify the key factors that influence economic development in Ukraine in general and, in particular, in retail. It is important not only to identify these factors but also to find out their place and role in the overall economic system. The purpose of this article is to study the current state of retail enterprises in Ukraine, to identify the conditions of their economic activity and to conduct the analysis of trends in retail industry. The article considers the current state, conditions of functioning and development of retail industry in Ukraine. The factors influencing the development of retail enterprises are identified. Based on the analysis of the dynamics and struc-

ture of retail enterprises in Ukraine, it was found that the number of these enterprises has significantly decreased over the past decade, small businesses dominate in the domestic retail market. Based on the statistical data provided by the State statistics service of Ukraine, the dynamics and structure of retail turnover and financial results of retail enterprises in Ukraine are analyzed. The obtained results show that during the period of 2010-2018 there was a huge growth of retail turnover (more than 2,4 times). At the same time financial results were unstable, although the number of unprofitable retail enterprises decreased. Based on the statistical data, the main factors favoring and hindering the development of Ukrainian retail are investigated, and the development trends of retail enterprises are estimated. The author also substantiates that the innovative economic development requires new approaches to conducting retail, taking into account European and world technologies in this field. The obtained analytical results allow the author to identify the overall positive dynamics, trends, and potential of the further development of the Ukrainian retail industry. All this is an important condition for the justification and development of necessary measures to increase the economic efficiency of the retail industry and to promote its dynamic development.

Key words: trade, trade enterprise, trade industry, trade turnover, financial result.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Торговля є одним із найдавніших і найпривабливіших видів підприємницької діяльності, пов'язаних із купівлею-продажем товарів. Сфера роздрібною торгівлі є основною ланкою організації внутрішнього ринку споживчих товарів, яка впливає на його розвиток та збалансованість і спричиняє певні структурні зміни в економіці країни. Вона є однією з найдинамічніших галузей економіки України, внесок якої у ВВП країни становить 14,55%.

Умови функціонування і розвитку торговельної галузі потребують проведення глибокого наукового аналізу для виявлення ключових чинників, які є потенціалом розвитку економіки України у цілому і роздрібною торгівлі зокрема. Актуальним є визначення низки чинників, що впливають на основні тенденції її розвитку, з'ясування місця і ролі цих факторів в їх загальній системі. Це є найважливішою умовою обґрунтування та розроблення перспективних заходів щодо підвищення економічної ефективності торговельної галузі та її динамічного розвитку.

Роздрібна торгівля в Україні недостатньо розвинена за європейськими стандартами, особливо в умовах значного за обсягом тіньового обороту, за якістю надання торговельних послуг тощо, тому актуальним завданням є акумуляція ресурсів (фінансових, матеріальних, кадрово-інтелектуальних, інноваційних та ін.) для підвищення якості відповідних послуг та ефективної діяльності підприємств роздрібною торгівлі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Діяльність та розвиток роздрібною торгівлі є об'єктом дослідження багатьох учених, зокрема таких, як В.В. Апопій [1], Т.Г. Васильців, Л.О. Лігоненко, В.Л. Вороніна [3], Н.О. Власова [4], Г.В. Кошельок та ін. Проте, незважаючи на значну кількість наукових праць, питання сучасних особливостей розвитку підприємств роздрібною торгівлі залишаються актуальними та потребують подальшого дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження сучасного стану підприємств роздрібною торгівлі в Україні, умов їх господарювання та аналіз динаміки показників роздрібною торгівлі для виявлення тенденцій щодо подальшого розвитку торговельної галузі України і потенціалу торговельних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Торгівля України займає провідне місце в сучасній економічній системі й соціальній сфері держави та її регіонів, у формуванні економічного потенціалу, забезпеченні ефективного функціонування системи відтворення, товарно-грошового обігу та задоволенні потреб населення в товарах і послугах.

Універсальним показником, що характеризує масштаби і рівень задоволення попиту населення на споживчому ринку, обсяги залучення купівельних фондів населення, є роздрібний товарооборот. Динаміка даного показника є свідченням розвитку виробництва і його стимулювання, сприяння прискоренню обороту капіталу виробничих підприємств і стану грошового

обігу. Отже, роздрібний товарооборот підприємств торгівлі є характеристикою соціально-економічного розвитку країни (регіону).

Товарооборот є одним з основних показників комерційної діяльності торговельного підприємства. Структуру роздрібною товарообороту підприємств – юридичних осіб в Україні у 2010–2018 рр. наведено в табл. 1.

Здійснений аналіз динаміки роздрібною товарообороту (табл. 1) свідчить про виражену тенденцію до зростання протягом 2010–2018 рр. у 2,4 рази. Обсяг роздрібною товарообороту України, згідно з даними Державного комітету статистики [5], у 2018 р. становив 668 369 млн грн, що на 82 038,9 млн грн більше обсягу минулого року. Індекс фізичного обсягу роздрібною товарообороту підприємств (юридичних осіб) до попереднього року у порівнянних цінах за 2018 р. становив 105%, що є позитивним. У 2017 р. структура роздрібною товарообороту практично відповідає тенденціям 2010 р.: частка продовольчих товарів становить 40%, а непродовольчих – 60% від загального обсягу. Аналізуючи структуру роздрібною товарообороту за 2018 р., можна побачити збільшення питомої ваги продовольчих товарів до 43,3% (найбільше значення показника за весь аналізований період) та зменшення питомої ваги непродовольчих товарів до 56,7% (найменше значення показника за весь аналізований період).

Нерівномірною є структура підприємств роздрібною торгівлі за розмірами (табл. 2).

Отже, розглядаючи структуру підприємств роздрібною торгівлі, можна відзначити, що найбільшу питому вагу становлять малі підприємства (понад 99%) і незначну частку – великі підприємства. Така тенденція спостерігається протягом років, що аналізуються, і пояснюється рішенням власників і менеджерів торговельних підприємств оптимізувати рівень податкового навантаження, підвищити рівень потенціалу їхньої конкурентоспроможності.

Значення прибутку для господарюючих суб'єктів у сучасних економічних умовах є надзвичайно важливим, що проявляється у його

Таблиця 1

Основні показники роздрібною торгівлі України

Роки	Роздрібний товарооборот підприємств (юридичних осіб), млн грн	У тому числі питома вага, %		Індекс фізичного обсягу роздрібною товарообороту підприємств (юридичних осіб) до попереднього року у порівнянних цінах, %	Кількість об'єктів роздрібною торгівлі підприємств (юридичних осіб) на кінець року, тис. од.
		продовольчих товарів	непродовольчих товарів		
2010	280890	39,5	60,5	110,1	64,8
2011	350059	38,9	61,1	113,2	64,2
2012	405114	40,2	59,8	112,3	62,2
2013	433081	41,1	58,9	106,1	59,8
2014	438343	41,3	58,7	90,0	49,6
2015	487558	41,1	58,9	80,2	49,6
2016	555975	41,0	59,0	104,5	49,3
2017	586330,1	39,8	60,2	106,0	39,3
2018	668369	43,3	56,7	105,0	38,7

Джерело: розраховано та складено автором за даними [5]

Таблиця 2

Динаміка та структура підприємств роздрібної торгівлі України за 2010–2018 рр.

Роки	Кількість підприємств							
	Усього, одиниць	у тому числі у відсотках до загальної кількості						
		великі підприємства		середні підприємства		малі підприємства		із них мікропідприємства
		одиниць	%	одиниць	%	одиниць	%	одиниць
2010	934998	58	0,01	1230	0,13	933710	99,86	924881
2011	707314	64	0,01	1194	0,17	706056	99,82	697425
2012	637280	86	0,01	1053	0,17	636141	99,82	628721
2013	668900	77	0,01	981	0,15	667842	99,84	661285
2014	745206	53	0,01	914	0,12	744239	99,87	739153
2015	736287	46	0,01	824	0,11	735417	99,88	732178
2016	674551	48	0,01	815	0,12	673688	99,87	669545
2017	609974	47	0,01	834	0,14	609093	99,86	604423
2018	588379	51	0,01	878	0,15	587450	99,84	581552

Джерело: складено автором за даними [5]

функціях як економічної категорії [4]. По-перше, прибуток є ефективним джерелом забезпечення підприємства фінансовими ресурсами; по-друге, частка прибутку через механізми розподілу наповнює дохідну частину бюджетів різних рівнів, позабюджетних ресурсів і благодійних фондів; по-третє, прибуток є інструментом здійснення соціальної політики підприємства та держави; по-четверте, прибуток є показником ефективності діяльності підприємства та захисним механізмом від банкрутства; по-п'яте, прибуток виступає основним показником економічної безпеки підприємства. Отже, на основі наведених характеристик можна дійти висновку, що дана категорія є однією з найважливіших показників результатів господарської діяльності, метою підприємницької діяльності, показником успіху підприємства.

Як кінцевий результат господарської діяльності підприємства та індикатор її ефективності прибуток є результатом поєднання дії зовнішніх та внутрішніх чинників. Диспропорції та дисбаланси в економіці країни, що супроводжуються макроекономічною невизначеністю, політичною нестабільністю, знеціненням національної валюти, деструктивно позначаються на економічному стані та прибутковості вітчизняних підприємств.

Процес створення системи економічної безпеки підприємств можна розглядати як процес запобігання можливим збиткам від негативних впливів на систему безпеки підприємства за різними аспектами її фінансово-господарської діяльності. Отже, під час проведення аналізу необхідно з'ясувати фінансові результати, які отримали підприємства роздрібної торгівлі за аналізований період. Основним критерієм оцінювання тенденцій розвитку підприємств торгівлі є динаміка їхніх фінансових результатів до оподаткування (табл. 3).

Таким чином, за даними, наведеними у табл. 3, можна дійти висновку, що фінансові результати діяльності підприємств роздрібної торгівлі впродовж 2010–2018 рр. були нестійкими. У 2011 р. та в період 2016–2018 рр. діяльність підприємств роздрібної торгівлі загалом в Україні була прибутковою, у 2012–2015 рр. – збитковою. В економіці України протягом усього періоду дослідження мала місце тенденція до зменшення кількості збиткових підприємств: у 2010 р. їхня частка становила 33,2% від загальної кількості підприємств, у 2018 р. вона зменшилася на 9,3%, до 23,9%.

За підсумками 2018 р. прибуток підприємств роздрібної торгівлі становив 26,86 млрд грн. Та-

Таблиця 3

Фінансові результати підприємств до оподаткування за видами економічної діяльності (роздрібна торгівля), 2010–2018 рр., млн грн

Роки	Фінансовий результат до оподаткування	Підприємства, які одержали прибуток		Підприємства, які одержали збиток	
		у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат	у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат
2010	-447,4	66,8	3683,5	33,2	4130,9
2011	205,4	66,7	2577,0	33,3	2371,6
2012	-3218,6	69,1	4870,2	30,9	8088,8
2013	-3206,2	71,6	5345,2	28,4	8551,4
2014	-21718,3	73,1	4029,8	26,9	25748,1
2015	-9003,2	80,4	11060,7	19,6	20063,9
2016	702,1	79,1	13769,5	20,9	13067,4
2017	6414,1	75,9	16710,7	24,1	10296,6
2018	26885,9	76,1	20460,2	23,9	6425,7

Джерело: розраховано та складено автором за даними [5]

кож позитивною є динаміка кількості підприємств, які одержали позитивний фінансовий результат, тобто прибуток. Їхня частка зросла до 76,1% від загального обсягу в 2018 р.

Серед основних чинників, які вплинули на стан торговельної галузі України загалом та безпосередньо підприємств роздрібною торгівлі, слід виділити такі, як: кризові явища в глобальній та вітчизняній економіках, політична нестабільність, високий рівень конкуренції, дефіцит професійних торговельних приміщень і високі орендні ставки на них, деформація внутрішнього ринку праці та зайнятості населення, зниження рівня життя населення і купівельної спроможності, від'ємний темп приросту населення, що негативно впливає на інвестиційну привабливість ринку роздрібною торгівлі, та ін.

У світовій практиці відомим є міжнародний рейтинг привабливості роздрібного бізнесу A.T. Kearney, Global Retail Development Index (GRDI) [6], який розраховується за чотирима категоріями, кожна з яких оцінюється у 25%: привабливість ринку, ризик країни, насиченість ринку, фактор часу. Аналіз привабливості ринків станом на 2019 р. показує найвищий індекс GRDI для Китаю – 70 балів, друге місце посіла Індія – 69,2 бали і третє місце у Малайзії – 61,9 бали. Україна у 2019 р. так і не увійшла до тридцятки країн, що були включені у цей рейтинг. Серед країн СНД у цей перелік увійшли Казахстан (47 балів), Азербайджан (45,4 бали), Російська Федерація (43,6 бали). Згідно з результатами аналізу розвитку роздрібною торгівлі в Україні та європейських країнах, можна виділити тенденцію до істотного відставання вітчизняного ритейлу.

Незважаючи на відносно позитивну динаміку товарообороту у вітчизняному секторі роздрібною торгівлі, більшість потенційних інвесторів зайняла вичікувальну позицію щодо входження на роздрібний ринок через збереження високих внутрішніх і зовнішніх ризиків [7]. Отже, вітчизняним підприємствам необхідно розвивати власне підприємницьке середовище у сфері роздрібною торгівлі за рахунок диверсифікації торговельних послуг, упровадження сучасних технологій, удосконалення методів продажу та обслуговування покупців, розвитку нових форм продажу товарів, удосконалення електронної комерції, пошуку резервів, підвищення результативності торговельних операцій, формування інтелектуального капіталу, забезпечення економічної безпеки тощо.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, аналіз стану та тенденцій розвитку підприємств роздрібною торгівлі України дав змогу виявити загалом позитивну динаміку та тенденції щодо подальшого розвитку торговельної галузі України і потенціалу торговельних підприємств. За останнє десятиріччя суттєво скоротилася кількість підприємств роздрібною торгівлі, на внутрішньому ринку працюють переважно

малі підприємства. Інноваційний розвиток ритейлу потребує нових підходів до здійснення торговельної діяльності з урахуванням європейських та світових технологій у торговельній галузі.

Подальші дослідження будуть спрямовані на розроблення рекомендацій щодо підвищення результативності діяльності роздрібних підприємств, що створить підґрунтя для стабілізації їх функціонування.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Внутрішня торгівля України: проблеми і перспективи розвитку : монографія / І. Копич та ін. ; за ред. В. Анопія. Львів : Новий світ, 2014. 565 с.
2. Васильців Т.Г., Магас Н.В. Передумови конкурентоспроможності підприємств роздрібною торгівлі. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2014. Вип. 24.2. С. 218–222. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvntu_2014_24 (дата звернення: 09.08.2019).
3. Вороніна В.Л. Оцінка результатів управління господарською діяльністю торговельних підприємств України. *Економіка та управління підприємствами*. 2019. Вип. 27. С. 128–134.
4. Власова Н.О., Коліучкова О.В. Роздрібні торговельні мережі: регіональні фактори розвитку : монографія. Харків : АдваTM, 2012. 255 с.
5. Матеріали Державного комітету статистики України. URL: <http://ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 09.08.2019).
6. Міжнародна дослідницька мережа GfK Group. URL: <http://www.gfk.com/ua/> (дата звернення: 09.08.2019).
7. Козуб В.О., Чернишова Л.О., Кот О.В. Порівняльний аналіз розвитку роздрібною торгівлі в Україні та країнах Європи. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Вип. 20. 37–42.

REFERENCES:

1. Kopych I., Nestulya O. and Apopiy V. (2014) Vnutrishnja torghivlja v Ukraini [Domestic trade of Ukraine: problems and prospects]. Lviv: Novy svit. (in Ukrainian)
2. Vasylytsiv T.H., Mahas N.V. (2014) Peredumovy konkurentospromozhnosti pidpryemstv rozdribnoi torhivli [Prerequisites for the competitiveness of retail enterprises]. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*. Vyp. 24.2. pp. 218–222. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvntu_2014_24 (accessed 09 August 2019). (in Ukrainian)
3. Voronina V.L. (2019) Otsinka rezultativ upravlinnia hospodarskoju diialnistiu torhovelnykh pidpryemstv Ukrainy [Assessment of results of management of economic activity of trade enterprises of Ukraine]. *Ekonomika ta upravlinnia pidpryemstvamy*. Vypusk 27. pp. 128–134. (in Ukrainian)
4. Vlasova N.O., Koliuchkova O.V. (2012) Rozdribni torhovelni merezhi: rehionalni faktory rozvytku [Retail chains: regional development factors] : monohrafiia. Kharkivskyi derzhavnyi universytet kharchuvannia ta torhivli. Kharkiv: AdvaTM. (in Ukrainian)
5. State Statistics Service of Ukraine (2019). Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed 09 August 2019).
6. Mizhnarodna doslidnytska merezha GfK Group [International research network GfK Group]. Available at: <http://www.gfk.com/ua/> (accessed 09 August 2019).
7. Kozub V.O., Chernyshova L.O., Kot O.V. (2017) Porivnialnyi analiz rozvytku rozdribnoi torhivli v Ukraini ta krainakh Yevropy [Comparative analysis of retail trade development in Ukraine and European countries]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*. Vypusk 20, pp. 37–42. (in Ukrainian)